

ASPECTE ALE ARTEI DE A DESCRIE BISERICA ÎN APOCALIPSĂ*

IULIAN FAROANU

Facultatea de Teologie Romano-Catolică,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
faraoanu@yahoo.com

Riassunto: Il tema dell'ecclesiologia occupa un ampio spazio nel libro dell'Apocalisse. L'autore descrive la Chiesa con l'aiuto di diverse immagini, servendosi ampiamente del simbolismo. Una nota costante lungo tutto il libro è la creatività. Anche nel dipingere i tratti della Chiesa, Giovanni di Patmos rivela la sua arte piena di originalità. La sua nota originale si osserva nel desiderio di presentare le caratteristiche di una comunità di fedeli che si trovano sotto la protezione di Dio. Tale comunità è nello stesso tempo sicura della vittoria di fronte alle forze del male, seguendo Cristo, il vincitore. In questo modo, l'ecclesiologia risulta strettamente unita alla teologia e alla cristologia. Un secondo aspetto originale è costituito dalla presentazione di un popolo unico e unitario. Il popolo di Dio appartenente al YHWH¹ dell'Antico Testamento è in continuità con il popolo messianico legato a Cristo Agnello del Nuovo Testamento.

Parole chiave: Apocalisse, popolo di Dio, ecclesiologia, Chiesa, unità, unicità, Sacra Scrittura

1. Introducere

Înțelegerea artei de a descrie Biserica în Apocalipsă ar trebui să aibă la bază unele premise. Punctul de plecare îl constituie caracterul special al acestei cărți. Pe de o parte, e o scriere fascinantă, care atrage prin stilul și imaginile sale inedite. Pe de altă parte, pare să fie o operă codificată, ermetică, chiar înspăimântătoare prin unele tablouri propuse: bătălii, flageluri, animale monstruoase etc.

Un al doilea aspect e reprezentat de simbolismul larg răspândit în paginile ultimei cărți din Biblie: simbolism numeric, cromatic, teriomorf, antropologic etc. Prezentarea Bisericii se încadrează în categoriile acestui limbaj simbolic.

A treia premisă privește inspirarea masivă din Vechiul Testament. La fel ca majoritatea imaginilor relevante din operă, și cele ecleziologice se inspiră din conceptele și ideile scripturistice. Încă de la început, însă, trebuie spus că multe

* *Facets of the art of describing God's people in The Book of Revelation*

¹ YHWH este, de-a lungul lucrării, sigla pentru tetragrama sacră, numele lui Dumnezeu în Vechiul Testament.

elemente sunt legate de modalitatea folosirii Scripturilor sacre în Apocalipsă. Ioan din Patmos² are o abordare a Bibliei cu totul originală.

Paginile următoare vor încerca să dea un răspuns la următoarele întrebări: care sunt particularitățile artei de a prezenta ecleziologia? În originalitatea sa artistică, ce fel de Biserică propune Ioan din Patmos?

2. Aspecte generale ale ecleziologiei în Apocalipsă

Mai întâi, câteva aspecte generale despre imaginea Bisericii în Apocalipsă. În limba greacă, conceptul de Biserică este exprimat prin termenul *ἐκκλησία*, substantiv care are la bază verbul *ἐκκαλέω*, care înseamnă ‘a convoca, a aduna din afară și a introduce persoane într-o comunitate pentru a trăi comuniunea’ (BDAG 303-304).

Referitor la discursul ecleziologic, un prim punct de reflecție este distincția pe care o realizează autorul între Biserica universală și cea locală. În Apoc. 2-3, Ioan din Patmos descrie Biserica locală, mai exact comunitățile din Asia Mică. Este vorba despre șapte biserici concrete, dispuse din punct de vedere geografic într-o formă concentrică.

Comunitățile respective au un raport special cu Cristos, cel ce se aseamănă cu un Fiul al Omului și cel ce propune Cuvântul său drept punct principal de reper. De fapt, Cristos însuși analizează viața lor reală de credință, cu aspectele sale slabe sau laudabile. După evaluare, urmează exortările, sfaturi și îndemnuri pentru a revizui comportamentele, în așa măsură încât acestea să corespundă cu voința Domnului.

Aceleași comunități au o legătură și cu Duhul Sfânt, de inspirațiile căruia ele trebuie să asculte. Astfel, creștinii pot obține recompensa, o răsplată care întrece orice așteptare și asigură prezența învingătorului în Noul Ierusalim.

După ce se ocupă de Biserica particulară, în Apoc. 4-22, autorul realizează un portret al Bisericii universale, în formă alegorică, folosindu-se de mai multe imagini. Această Biserică trăiește în cadrul evenimentelor istoriei, are de parcurs un drum alături de Cristos Mielul, trebuie să se purifice și, în cele din urmă, să se desăvârșească. După pelerinajul său istoric, poporul celor aleși va ajunge la faza escatologică. De această dată, Biserica din Apoc. 4-22 nu mai este cea realistă, ci una idealizată. În același timp, ea are garanția victoriei, datorită relației strânse cu Dumnezeu și cu Mielul.

O a doua constatare se referă la raportul Bisericii cu Dumnezeu și cu Mielul, de fapt, la relația ecleziologiei cu teologia și cristologia. Înainte de toate, poporul Domnului stabilește o relație cu Dumnezeu Tatăl, cel ce șade pe tron și conduce destinele istoriei. Membrii Bisericii îi aparțin în primul rând lui Dumnezeu și se bucură de protecția sa constantă în pelerinajul pământesc. În același timp, aceștia au un raport special cu Mielul, în sângele căruia ei au fost răscumpărați.

Legătura strânsă a celor aleși cu Dumnezeu Tatăl și cu Mielul se poate observa în mai multe pasaje din cartea Apocalipsei. În Apoc. 7, cei 144000 de aleși (câte 12000 de persoane din fiecare dintre cele 12 triburi ale lui Israel) au pe frunte sigiliul lui

² Ioan din Patmos este numele cu care desemnăm autorul cărții Apocalipsei. Spațiul restrâns și natura lucrării de față nu ne permit să detaliem discuțiile delicate referitoare la identitatea autorului.

Dumnezeu și al Mielului. În Apoc. 11, cei doi martori credincioși, simbol al poporului lui Dumnezeu, sunt profeți trimiși de Dumnezeu, dar au concomitent caracteristicile lui Isus Cristos. În Apoc. 15, cei răscumpărați care stau în picioare pe marea de cristal intonează cântarea lui Moise, însă simultan și pe cea a Mielului.

Se poate constata, așadar, că imaginea Bisericii în cartea Apocalipsei este una complexă și originală.

3. Analiza unei imagini ecleziologice: Apoc. 14:1-5

O imagine semnificativă a Bisericii din Apocalipsă este sugerată de grupul celor 144000 de însemnați. Imaginea ecleziologică respectivă este una dintre multe altele propuse de Ioan în cartea sa. Autorul are calități de artist: descrie Biserica prin simboluri și viziuni, folosind detalii numeroase și variate. În ceea ce privește textul propriu-zis, Apoc. 14:1-5 conține mai întâi o viziune: vizionarul îi contemplă pe cei 144000. Mai apoi, o audiție: se aude un cântec nou. Cele două momente revelatoare sunt urmate de o constatare: doar grupul celor 144000 poate învăța cântecul. La final apar trei învățături referitoare la identitatea celor 144000.

Întâi de toate, cine sunt cei 144000? Prima referire la acest număr se găsește în Apoc. 7:4. Este vorba de slujitorii lui Dumnezeu dintre triburile lui Israel, însemnați cu sigiliul divin pentru a fi protejați de acțiunea devastatoare a celor patru îngeri așezați în cele patru colțuri ale pământului. Numărul 144000 are două particularități: este un număr pe care vizionarul îl aude³; de asemenea, el are o valență simbolică, fiindcă rezultă dintr-un calcul, și anume adunând de 12 ori numărul celor 12000 însemnați din fiecare trib al lui Israel.

La o primă vedere, aceasta ar fi o aluzie la poporul lui Israel cu cei 12 patriarhi ai săi. Există posibilitatea ca autorul Apocalipsei să fi avut la cunoștință vreo listă a triburilor⁴ și să fi folosit una din cele existente în Vechiul Testament⁵. După părerea unor exegeți, autorul a preluat lista din Iez. 48:31-34 (unde apar Iuda, Levi și Iosif) și a operat unele modificări (Farrer 1964: 107; Winkle 1989: 54-56). Este mult mai probabil, însă, ca autorul Apocalipsei să nu fi adoptat o listă din tradiție, deoarece el face uz de elemente preluate din cele două tipuri de liste, fie geografice, fie matriarhale. În plus, și ordinea celor 12 triburi în Apoc. 7:4-8 este diferită față de listele veterotestamentare și nu ține cont nici de criteriile geografice, nici de cele referitoare la întâiul născut.

Ioan din Patmos, așadar, creează o listă originală, introducând o serie de noutăți în Apoc. 7:4-8. Iuda este pe primul loc, iar Ruben, care era primul în listele genealogice, este pe locul al doilea. Mai apoi, se constată absența tribului lui Dan. În sfârșit, se

³ Pare destul de ciudat să auzi un număr! O motivație poate fi dorința autorului de a-l provoca pe cititor.

⁴ Există circa 18 liste de triburi israelite în Vechiul Testament: Gen. 29:32-35:18; 49:3-27; Num. 1:5-15; 2:3-21; 26:4-51; Deut. 27:12-13; Ios. 13:7-22:34; 1Paralip. 2:1-8:40; Iez. 48:31-34.

⁵ Bauckham (1991: 112-113) crede că Ioan din Patmos ar fi preluat o listă din tradiție care ținea cont de ordinea nașterii capilor de triburi, modificată ulterior după principiul matriarhal. Transformările aduse ar fi fost acestea: Iuda pe primul loc, iar Ruben pe locul doi; urmează apoi grupul Gad-Așer-Neftali-Manasse; Dan este omis, iar grupul Simeon-Levi-Isahar-Zabulon e mutat la sfârșit.

poate observa prezența lui Iosif, cel ce îl substituie pe Efraim, precum și prezența lui Levi, un trib care nu avea teritorii (Winkle 1989: 53).

Ultima modificare, adică prezența lui Iosif în locul lui Efraim (vezi Jud. 1:22, 35; Iez. 37:16, 19) în Apoc. 7:4-8, ar putea fi justificată de importanța pe care o are patriarhul Iosif în Biblie⁶ și de dorința de a menține intact numărul 12 (Mounce 1997: 160).

Cealaltă transformare, adică absența tribului lui Dan în Apoc. 7:4-8, poate fi pusă pe seama asocierii sale cu idolatria (vezi Fac. 49:17; Jud. 18:1-31; 3Reg. 12:25-30: vișelul de aur construit de Ieroboam în teritoriul lui Dan)⁷. După părerea unor comentatori, Anticristul va proveni chiar din tribul lui Dan (Swete 1907: 98; Smith 1990: 115-116; Brighton 1999: 192). Pentru alți exegeți, Dan este exclus din listă pentru că nu a intrat în Țara Promisă, iar locul său a fost luat de Manase. Ar fi în acest caz un paralelism cu lista apostolilor, în care Iuda trădătorul este substituit de Matia (Smith 1990: 115). Totuși, absența tribului lui Dan, asociat cu Anticristul⁸, e mai mult o confirmare a interpretării mesianice a listei din Apoc. 7, în care se păstrează nealterat numărul triburilor (Biguzzi 2005: 180).

Ultima modificare, și cea mai importantă, este prezența lui Iuda la începutul listei celor 12 triburi în Apoc. 7 (Swete 1907: 98; Charles 1920: 194; Caird 1999: 98; Mounce 1997: 169; Bauckham 1991: 112; Harrington 1993: 98). Iuda se găsea deja pe primul loc în unele liste negeografice, în Fac. 49:10; 1Paralip. 2:3-4:43; 5:2. Locul privilegiat al tribului lui Iuda era justificat de faptul că din acest trib proveneau David și dinastia sa și, în consecință, și Mesia. În Apocalipsă, primul loc al lui Iuda se poate descoperi și în Apoc. 5, unde apare simbolul leului din tribul lui Iuda. În Apoc. 7:4-8, Iuda este prezent în mod clar pe primul loc în ordinea triburilor, fapt care evidențiază interpretarea mesianică a acestei liste (Wojciechowski 1994: 33). În acest mod, sunt anulate drepturile de întâi născut, iar primatul îi aparține lui Cristos, deoarece de acum înainte este vorba despre un popor nou, și anume Israelul mesianic.

Folosind limbajul celor 12 triburi, autorul ar fi putut avea în minte restaurarea acestora, idee anticipată de profeți (Is. 11:11-16) și răspândită în iudaism (Sir. 36:11)⁹. Și pe timpul lui Isus exista ideea unui Israel escatologic ce va fi reconstruit pe baza celor 12 triburi (Fapte 26:7; vezi Comblin 1963: 22; Lohse 1974: 95; Geysler 1980: 307-310). Biserica primară a reluat interesul pentru restaurarea lui Israel, element vizibil în misiunea apostolilor de a aduna triburile dispersate¹⁰. Această restaurare devine

⁶ Pentru Hirschberg (1999: 182), Iosif ar putea fi tipul fie pentru Cristos, fie pentru poporul escatologic, unde coexistă iudeo-creștini și păgâno-creștini.

⁷ Prigent (1985: 239-240) arată cum în unele scrieri iudaice (*Testamentul celor Doisprezece Patriarhi* 5:4-13) s-a accentuat legătura dintre Dan și apostazie sau idolatrie. Ulfgard (1989: 74) vede un paralelism cu *Targum Pseudo Jonathan* Num. 22:41, unde tribul lui Dan nu intră în țara Canaanului.

⁸ Pentru Bauckham (1991: 100-101), tema Anticristului pare să fie de proveniență creștină, iar în Apocalipsă, deși nu apare termenul, Anticristul se identifică cu puterea imperială.

⁹ În opinia lui Bauckham (1991: 101.113), Dan ar fi fost omis pentru a se menține intact numărul 12.

¹⁰ În 3Reg. 18:31, altarul construit de Ilie are 12 pietre, simbol al triburilor. În Is. 49:6; 63:17, triburile sunt în posesia lui Dumnezeu (vezi Zah. 9:1); în Iez. 48:30-35, numele celor 12 triburi sunt scrise pe porțile cetății.

urgentă în Apocalipsă, mai ales din cauza persecuției. În același timp, ea ar putea fi legată de urgența convertirii păgânilor, cei ce trebuie să părăsească căile idolatriei.

În ciuda tuturor datelor prezentate mai sus, intenția lui Ioan din Patmos nu era aceea de a vorbi despre Israel sau de a descrie poporul lui Dumnezeu cu elemente pur ebraice. Ținând cont de modificările făcute la cataloagele veterotestamentare, putem să concludem că Ioan oferă o listă originală a triburilor¹¹, fără paralelisme în literatura biblică¹² și nonbiblică, pentru a exprima caracterizarea în sens mesianic a poporului. Punctul de plecare este oferit de triburile israelite, însă intervine noutatea lui Cristos Mesia.

Pentru a vorbi despre acest popor, Ioan din Patmos face apel la un limbaj simbolic, iar acest lucru se deduce și din folosirea numerelor în cartea sa. În Apoc. 7:4-8 se insistă asupra numărului 12. Din orice trib al lui Israel sunt luați 12000 de membri pentru a fi însemnați (*ἐσφραγισμένοι*) cu sigiliul Dumnezeului celui Viu. Numărul 12000, obținut prin înmulțirea lui 12 cu 1000, apare de 10 ori în Apoc. 7, asemenea unui refren ce scandează lista triburilor. Însă numărul 12000 este important pentru simbolismul său, 1000 fiind numărul lui Dumnezeu, iar 12 numărul poporului lui Dumnezeu perfect și complet (Aune 1996: 275; Biguzzi 2005: 177).

Numărul total al celor însemnați în Apoc. 7:4 este de 144000, cifră ce se obține însumând de 12 ori pe cei 12000 aleși din orice trib israelit. Numărul 144000, multiplu de 1000, ar putea indica apoi ideea unui grup enorm în care sunt incluse toate națiunile (Wojciechowski 1994: 33). Numărul perfect al celor însemnați, adică 144000, va fi regăsit în Apoc. 14:1-3. Mai apoi, în dimensiunile zidului cetății sfinte va apărea numărul 144 (coți). Numărul 144, asupra căruia se insistă în toate aceste contexte, este obținut din înmulțirea lui 12 cu 12, unde 12 este numărul poporului lui Dumnezeu, al celor 12 triburi și al celor 12 apostoli¹³. Insistența asupra numărului 12 și asupra multiplilor săi confirmă interesul pentru poporul care îi aparține Domnului¹⁴.

Este vorba despre un popor universal al lui Dumnezeu, dacă se ține cont de contextul în care se realizează însemnarea cu sigiliul: spațiul de acțiune al celor patru vânturi este unul universal, privește de fapt pământul și marea, iar numărul patru se referă la punctele cardinale ale întregului cosmos în Apoc. 7:3. Atributul de „slujitori”, apoi, face referire nu neapărat la Israel, ci la toți creștinii. Universalitatea poporului este vizibilă și în imaginea mulțimii ce nu se poate număra¹⁵ (Apoc. 7:9-17), comunitatea răscumpăraților care a parcurs căile istoriei și a obținut victoria.

¹¹ Nu există argumente suficiente pentru a susține teza lui Prigent (1985: 240-241), în opinia căruia lista din Apoc. 7 ar avea origine protocreștină.

¹² După părerea lui Geysler (1982: 389-390), în Paul, Luca și Ioan nu e vizibilă ideea restaurării celor 12 triburi.

¹³ Însă în viziunea lui Geysler (1982: 392), numărul 12 și multiplii săi sunt folosiți în raport cu Împărăția lui Dumnezeu în Apocalipsă.

¹⁴ Pentru McKelvey (1969: 159), numerele sunt semn al inviolabilității Bisericii.

¹⁵ Hirschberg (1999: 131-133) observă cum textele din Apoc. 7:4-8 și 7:9-17 descriu același grup. Argumentele ar fi: a) însemnarea cu sigilul nu se referă doar la iudeo-creștini, ci are caracter universal; b) cei 144000 sunt însemnați din perspectiva lui Dumnezeu, în timp ce despre mulțimea nenumărată nu se știe numărul, deoarece e privită din perspectivă umană; c) Apoc. 7:4-8 nu se referă la Israel, ci la Biserica, noul Israel; d) universalitatea din Apoc. 14 face aluzie la Biserica universală din Apoc. 7, în continuitate cu Israel.

În Apoc. 7:4-8, Ioan din Patmos descrie poporul lui Dumnezeu în istorie (numele și structurile comunității de răscumpărați), inspirându-se din imaginea celor 12 triburi¹⁶. Totuși, el nu se limitează să se refere doar la Israel, deoarece prezintă comunitatea celor 144000 de însemnați drept Israelul mesianic¹⁷, reelaborând listele triburilor și așezând pe primul loc pe Iuda, tribul Mesiei. Excluderea lui Dan și includerea lui Iosif sunt un indiciu al dorinței de a menține intact numărul 12, simbol al poporului lui Dumnezeu complet și perfect. În susținerea reelaborării imaginii triburilor poate fi adus și contextul universal în care are loc sigilarea membrilor triburilor israelite. Toate aceste elemente sunt argumente în favoarea tezei unui popor mesianic al lui Dumnezeu, comunitate ce are un raport special cu Dumnezeu și cu Cristos.

Grupul celor 144000 se regăsește într-un alt fragment semnificativ, și anume cel din Apoc. 14:1-5. Cei 144000, legați anterior doar de Dumnezeul cel viu (vezi sigiliul divin în Apoc. 7:1-8), stau acum împreună cu Cel Înviat, adică participă la înviere, fiind prezenți în istorie pe muntele¹⁸ Sion¹⁹, locul²⁰ manifestării lui Dumnezeu și al mântuirii (vezi Swete 1907: 177; Aune 1998: 796).

În ceea ce privește textul din Apoc. 14, un prim aspect care trebuie remarcat este legătura cu Mielul: cei 14400 sunt *împreună cu Mielul*. În viziunea din Apoc. 14:1, Mielul apare în picioare deoarece este înviat, la fel cum se întâmplă și în viziunea din Apoc. 5:6 (Corsini 2002: 282; Biguzzi 2005: 277). În timp ce în Apoc. 5:5 era prezentat sub chipul lui Mesia pentru a sublinia originea sa davidică, în contextul din Apoc. 14 Mielul este descris în raport cu Paștele și în relație cu poporul răscumpărat.

Un al doilea aspect legat tot de Cristos este numele Mielului, împreună cu cel al lui Dumnezeu, scris pe fruntea celor 144000. În Apoc. 7:4-8, cei 144000 erau însemnați cu sigiliul Dumnezeului celui viu. În schimb, în Apoc. 14 s-ar putea vedea în acest sigiliu numele lui Dumnezeu și al Mielului (vezi Aune 1998: 804-805). Un element de noutate este faptul că ei au pe frunte nu doar numele Tatălui, ci și pe cel al Mielului. Prezența numelui pe frunte duce cu gândul la simbolismul acestei părți a corpului: fruntea este simbol al identității, al chipului persoanei. Cele două nume, al Mielului și al Tatălui, sunt dovada apartenenței la comunitatea celor răscumpărați și ar putea să se refere la fidelitatea și la capacitatea de a persevera în încercări, așa cum se poate deduce din Apoc. 2:13; 3:8-10 (Beale 1999: 734-735). Noutatea este constituită aici fie de unirea celor două nume, al Mielului și al Tatălui (vezi Apoc. 2:3; 22:4), fie de prezența elementului creștin, adică numele lui Cristos care mântuiește (vezi Filip. 2:9-10; Lupieri 2000: 220). Apoc. 3:12 deja anunțase că învingătorii, coloanele templului

¹⁶ Conform părerii lui Hirschberg (1999: 187), menționarea numărului 12 arată că poporul lui Dumnezeu este în continuitate cu Israel, fiind în realitate împlinirea acestuia.

¹⁷ Wojciechowski (1994: 34) crede că cei însemnați cu sigiliul ar putea fi restul lui Israel (vezi Iez. 9:4-6), precum și totalitatea slujitorilor salvați din rândurile umanității.

¹⁸ Prigent (1985: 436) observă că muntele din Apoc. 14:1 ar putea fi locul protejării, așa cum era pustul în cazul fugii femeii în Apoc. 12:6, 14.

¹⁹ Expresia „muntele Sion” apare în Noul Testament doar în Apoc. 14:1 și Evr. 12:22.

²⁰ Pentru Aune (1998: 803), scena este pământul în Apoc. 14:1 și 14:4-5, în timp ce în Apoc. 14:2-3 scena este cerul; același procedeu se găsește în Apoc. 12 (12:1-6 și 13-17 pe pământ, iar 12:7-12 în cer). Pentru Charles (1921: 5), cei 144000 sunt pe pământ, însă în Împărăția milenară.

escatologic, vor avea trei nume: numele lui Dumnezeu, al Mielului și al noului Ierusalim.

Continuând analiza, expresia folosită, „aveau numele lui și al Tatălui înscris”²¹ (Apoc. 14:1), este paralelă cu numele vizibile pe porțile și pe temeliiile Ierusalimului celui nou. Apare, de fapt, același vocabular: verbul *ἔχω* (‘a avea’, la participiu prezent, *ἔχουσαι*) și participiul *γεγραμμένον* „scris”. Numele²², chiar dacă adesea sunt folosite în contextul escatologic în Apocalipsă (numele din cartea vieții, numele de pe porți și de pe temelii), sunt utilizate în Apoc. 14 pentru a caracteriza drumul celor 144000 în istorie.

Grupul la care se referă Apoc. 14 este format din cei 144000 deja menționați în Apoc. 7. De fapt, numărul 144000 apare în întreaga Scriptură doar în Apoc. 7:4-8 și 14:1-3. În Apoc. 14:1-5 nu se spune nimic despre proveniența celor însemnați, însă prezența aceluiași număr – 144000, a sigiliului pentru a exprima apartenența și protecția, conduce către susținerea tezei identității dintre cele două grupuri. Așadar, cei 144000 din Apoc. 14:1 sunt membrii poporului lui Dumnezeu eliberați și înviați împreună cu Mielul. Ei au pe frunte numele lui Dumnezeu și al Mielului și sunt gata să traverseze vicisitudinile istoriei pentru a ajunge la țelul final, Ierusalimul care coboară din cer.

În Apoc. 14:3 se spune că numai cei 144000²³ sunt *în stare să învețe cântecul nou* intonat în fața tronului – simbolul puterii lui Dumnezeu, înaintea celor patru ființe – simbol al creației și în fața celor 24 de bătrâni – simbol al istoriei. Termenul *καινός* se referă la Cristos, orice noutate fiind legată de persoana sa. Aici grupul celor 144000, Biserica istorică, se află în comuniune cu Biserica triumfătoare.

Cei 144000 sunt descriși în Apoc. 14:4-5 prin referire la alte aspecte. Imaginea statică din Apoc. 14:1 este abandonată și acum grupul celor 144000 este prezentat în mod dinamic, în acțiunea de *urmare a Mielului* (Weicht 1976: 67). Urmarea Mielului este o componentă creștină confirmată de verbul *ἀκολουθῶ*²⁴, care apare de 79 de ori în Noul Testament, în general în Evangheliile (de 70 de ori). În timp ce în Luc. 9:57-58 („te voi urma oriunde vei merge”) este vorba despre urmarea lui Isus istoric, în Apoc. 14:4 atenția se concentrează asupra urmării lui Cristos glorificat (Aune 1998: 813), într-o adeziune totală și radicală (Biguzzi 2005: 278).

În Apocalipsă, Mielul de urmat este în mod paradoxal și Păstorul (vezi Apoc. 7:17). Asocierea este posibilă, dacă ne gândim la Mesia ca păstor escatologic al poporului (vezi Is. 40:11; Iez. 34:23). Și în alte pasaje din Noul Testament Cristos este descris ca păstor (Mat. 15:24; 25:32; Marc. 14:27-28; Luc. 19:10; Ioan 10:2, 11, 12; Evr. 13:20; 1Petr. 2:25, vezi Aune 1996: 274). De fapt, pe această linie se înscrie și imaginea din Apoc. 7:17.

²¹ Aune (1998: 784) semnalează construcția *ἔχω* + obiect + participiu perfect, întâlnită și în Apoc. 12:6; 19:12,16; 21:12.

²² După părerea lui Prigent (1985: 436), menționarea numelui în locul sigiliului (Apoc. 7) ar putea fi în opoziție cu numele și timbrul de pe fruntea celor ce au însemnul Fiarei (Apoc. 13:16-17).

²³ Articolul înainte de cei 144000 în Apoc. 14:3 nu are rol de identificare, ci de evidențiere.

²⁴ Verbul *ἀκολουθῶ* înseamnă ‘a urma’, ‘a însoți’ și se referă adesea la acțiunea de urmare a Maestrului. Poate fi și un sens figurat, ‘a fi discipol’, adică a adera la învățăturile unui maestru (vezi BDAG 2000).

Autorul precizează că cei 144000 trebuie să îl urmeze pe Miel „oriunde merge”, aluzie la dedicarea totală, la a-l urma pe Cristos chiar și în moarte (Apoc. 5:9, 12; 13:8, vezi Charles 1921: 10; Aune 1998: 814). Accentul este pus pe urmarea lui Cristos chiar și în suferință și moarte pentru a împărtăși aceeași soartă cu a sa. Ținând cont de posibilitatea martiriului, discipolatul în Apocalipsă trebuie conceput în relație cu rezistența în fața persecuției viitoare. Și în Evangheliile a fi discipol implică posibilitatea de a muri din cauza lui Cristos (vezi Mat. 10:38; Marc. 8:34-35; Luc. 17:33; Ioan 12:25-26; 13:36). În Apoc. 14:4 nu se face referire doar la martiri, ci tuturor creștinilor le este cerută fidelitatea față de Cristos. În Apocalipsă, martiriul este doar una dintre posibilitățile de a da mărturie.

Discipolatul trebuie înțeles mai apoi în raportul dintre dimensiunea temporală prezentă (Apoc. 1-3; 22:10-21) și cea viitoare, caracterizată de victorie (Aune 1996: 270). Discipolul învingător care îl urmează pe Maestru va ajunge la slavă și va sta pe tron împreună cu Cristos (vezi Apoc. 3:21). Ucenicii au drept paradigmă Mielul, descris în Apoc. 5:5-9. Ei vor fi victorioși prin sângele Mielului și mărturia lor, disprețuind viața până la moarte (Apoc. 12:11).

O ulterioară caracteristică a celor 144000 în Apoc. 14:4-5 este aceea de a fi *răscumpărați* de pe toată fața pământului, ca primizie pentru Dumnezeu și pentru Miel. Imaginea primiziei era legată în Vechiul Testament de primele și cele mai bune roade ale recoltei (vezi Ieș. 23:19; 34:22; Lev. 23:9-14; Num. 28:26; Deut. 16:9-12). Paralelismul cu seceratul, prezent în Apoc. 14:14-16, ar putea duce cu gândul la primiziile în sensul de martiri oferiți ca jertfă lui Dumnezeu (Bauckham 1994: 117). Însă în Noul Testament adesea primiziile²⁵ se referă în mod metaforic la primele roade ale poporului (vezi Rom. 16:5; 1Cor. 16:15; 2Tes. 2:13). Și în textul din Apoc. 14:4 referința este în mod expres „la primiziile dintre oameni”²⁶ și sunt vizate probabil acele persoane care se oferă pe sine lui Dumnezeu²⁷.

Primiziile, simbol al întregii recolte, ar putea sugera și ideea că totul aparține lui Dumnezeu. Și în cazul textului din Apoc. 14 poate fi o aluzie la întregul popor²⁸ ca proprietate a lui Dumnezeu (Lohse 1974: 146; Beale 1999: 742). În susținerea acestei ipoteze vine și numărul 144, care simboliza poporul complet al lui Dumnezeu, fie în istorie (144000 în Apoc. 7:4-8), fie în cetatea escatologică (cei 144 de coți ai zidului; vezi Biguzzi 2005: 278).

Împreună cu elementele menționate anterior, noutatea în Apoc. 14 este aceea de a fi primizie pentru Dumnezeu și pentru Miel, ale căror nume sunt înscrise pe fruntea celor 144000. Sensul imaginii primiziei se află, astfel, în a fi parte rezervată lui Dumnezeu și lui Cristos. Așadar, cei 144000, puși deoparte pentru Dumnezeu, sunt

²⁵ Termenul apare de nouă ori în Noul Testament (Rom. 8:23; 11:16; 16:5; 1Cor. 15:20,23; 16:15; 2Tes. 2:13; Iac. 1:18 și Apoc. 14:4).

²⁶ După părerea lui Aune (1998: 815-816), niciodată în Vechiul Testament conceptul de *primizie* nu e aplicat la oameni sau animale, categorii pentru care se folosește cuvântul „întâi născut”. Există totuși în LXX două texte (Ps. 77:51 și 104:36) în care primiziile se referă la întâi născuți din Egipt.

²⁷ Pentru Charles (1921: 6-7.11), Mounce (1997: 268), în LXX cuvântul *ἀπαρχή* are adesea conotația de ‘jertfă’ sau ‘ofertă’.

²⁸ Referința la întregul popor se regăsește și în Ier. 2:2-3, cu aluzie la trei concepte: primiziile, sfințenia și perioada nunții (vezi și Ieș. 4:22; Ier. 31:8-12, unde Israel e numit întâi născut al lui Dumnezeu).

primația noii creații (Apoc. 21:2) și anticipare a miresei Mielului (Beale 1999: 743; Zimmermann 200: 66-67).

O altă caracterizare a grupului este descrierea statutului de „feciorelnici”, oameni care nu s-au contaminat cu femei²⁹. Sensul trebuie să fie simbolic: nu e posibil ca din grupul celor 144000 să facă parte doar bărbați, și numai cei virgini. Autorul nu era un misogin și nu subvaluează importanța căsătoriei, drept dovadă așezând la finalul cărții nunta Mielului cu Biserica. Sensul trebuie căutat într-o altă direcție. De fapt, mărturia fidelă pentru Cristos include și ideea de a se menține feciorelnici, adică de a se păstra puri în fața idolatriei (numită des în Vechiul și Noul Testament *πορνεία*³⁰); a fi virgin, așadar, ar însemna a fi neprihănit, necontaminat cu idoli. De aici și constatarea că ei sunt fără prihană, în sensul că nu s-a găsit în ei falsitatea. Minciuna, falsitatea vieții este comportamentul celui care întoarce spatele lui Dumnezeu și îi urmează pe idoli. Cei 144000 au datoria de a-l urma doar pe Miel oriunde acesta merge, orientându-se permanent către adevăr. Drept dovadă, în Apoc. 21:8: sunt excluși cei minciñoși, categorie ce sintetizează persoanele care nu au acces în cetatea escatologică.

Ultimul aspect al descrierii celor 144000 în Apoc. 14:4 este acela de a fi *răscumpeării dintre toți oamenii*. În timp ce în Vechiul Testament Dumnezeu cumpăra un popor și stabilea cu el o alianță (vezi Ieș. 19:5-6; Deut. 7:6; 9:26; 14:2; 26:18; Is. 43:21), acum Dumnezeu și Mielul îi cumpără pe cei 144000 dintre toate națiunile pământului. Ideea răscumpeării din partea lui Dumnezeu și a Mielului are un paralelism în Apoc. 5:9, text în care există aluzia la sângele Mielului ce răscumpează pentru Dumnezeu (Aune 1998: 814; Biguzzi 2005: 279)³¹. Instrumentul pentru a cumpăra poporul este moartea și învierea lui Cristos. Marea noutate este răscumpearea care-i cuprinde pe toți oamenii, deoarece cei răscumpeării provin de pe întregul pământ (Beale 1999: 742. 744). Este un popor universal, după cum se poate deduce din paralelismul cu Apoc. 5:9, în care se vorbește despre răscumpeării „din orice trib, limbă, popor și națiune” și din expresiile universaliste „din lume” și „dintre oameni” din Apoc. 14:3-4.

Sintetizând, în Apoc. 14:1-5 autorul se oprește asupra aspectelor (mai ales cele neotestamentare) semnificative ale celor 144000 aleși, accentuând raportul cu Isus Cristos. Grupul din Apoc. 7:4-8 este descris acum cu caracteristicile Mielului și ale răscumpeării sale. Cei 144000 stau pe muntele Sion în prezența lui Dumnezeu, împreună cu Mielul Înviat, având garanția victoriei. Ei sunt cei răscumpeării dintre toate neamurile și au înscris numele lui Dumnezeu și al Mielului pe fruntea lor. Ei sunt primație pentru Dumnezeu și pentru Miel și trebuie să-l urmeze păstrând fecioria, adică puritatea în fața idolatriei. Numai astfel vor ajunge la mântuirea escatologică.

²⁹ Ar putea fi un paralelism cu 1Enoh 6-19, acolo unde se vorbea de îngeri care s-au contaminat cu femei prin unirea sexuală.

³⁰ Termenul *πορνεία* are un sens dificil de stabilit în Noul Testament; el se referă la păcatele sexuale, ținând cont și de legătura lor cu sfera idolatriei.

³¹ Dumnezeu mântuiește poporul său prin vărsarea sângelui (vezi Apoc. 1:5-6; 5:9-12; 7:9-17; 12:10-11; 17:14).

4. Considerații finale despre arta de a descrie Biserica în Apocalipsă

Primul aspect ce merită să fie remarcat se referă la *inspirarea autorului din unica Sfântă Scriptură*. Ioan este adânc ancorat în mediul Biblic. Practic, la fiecare verset există un citat biblic. Acest lucru infirmă o teză, susținută de unii bibliști în trecut, potrivit căreia imaginile din Apocalipsă ar fi fost împrumutate din mituri, legende proveniente din culturile orientale sau din cultura greacă.

Tot în această direcție, trebuie subliniată combinarea elementelor din Vechiul și Noul Testament, fără să se realizeze o distincție între cele două componente ale Bibliei. Acest lucru se poate deduce din mai multe texte. Poporul lui Dumnezeu este descris în mai multe fragmente din Apocalipsă cu ajutorul a diferite imagini, cum ar fi: cei 144000 (Apoc. 7 și 14), cei Doi Martori (Apoc. 11), Femeia cu coroana de 12 stele (Apoc. 12) și învingătorii unicului exod (Apoc. 15:2-4). Descrierile respective sunt realizate combinând elemente din Vechiul și Noul Testament.

În aceste texte, poporul lui Dumnezeu este prezentat în continuitate cu tradițiile veterotestamentare. Ca și în alte cazuri, Ioan din Patmos înglobează în descrierea sa cuvinte, imagini și concepte din Vechiul Testament într-un proces de reelaborare creativă. Limbajul și imaginile scripturistice sunt mai apoi aplicate în manieră originală la noua situație a comunității, ținând cont totodată de relația acesteia cu Cristos Mielul.

În general, prima componentă menționată este cea din Vechiul Testament: cele 12 triburi ale lui Israel (Apoc. 7:4-8); cei Doi Martori, noii Ilie și Moise (Apoc. 11:3-6); Femeia cu o coroană de 12 stele (Apoc. 12:1-6); cântarea lui Moise în Apoc. 15:3 (vezi leul din tribul lui Iuda din Apoc. 5:5). Elementele veterotestamentare sunt asociate adesea cu ceea ce se aude, cum ar fi vocea din Apoc. 11:1-3 și Apoc. 7:4.

Apoi, aspectul din Vechiul Testament este de cele mai multe ori relaționat cu Dumnezeu: sigiliul Dumnezeului cel Viu în Apoc. 7:3-8; Dumnezeu Atotputernic în Apoc. 15:3; protecția divină rezervată celor Doi Martori în Apoc. 11 și Femeii în pustiu în Apoc. 12. Descrierea poporului cu note din Vechiul Testament este făcută din perspectiva drumului istoric de străbătut, unde e nevoie de protecția lui Dumnezeu în lupta împotriva forțelor răului.

După aspectul din Vechiul Testament, urmează imediat componenta neotestamentară, fără nicio explicație din partea autorului: urmarea Mielului (Apoc. 14:1-5); moartea, învierea și înălțarea martorilor cu Cristos la cer (Apoc. 11:7-13); sângele Mielului și mărturia lui Isus (Apoc. 12:10-17). Confirmarea acestui procedeu vine și din partea altor texte; spre exemplu, imaginea Mielului din Apoc. 5:6 și cea a mulțimii imense din Apoc. 7:9. Aspectul specific al Noului Testament este asociat deseori cu ceea ce autorul vede: viziunea celor 144000 în Apoc. 14:1-5, Ierusalimul cel nou în Apoc. 21:9-22:5. În fine, atributele neotestamentare se referă adesea la Cristos Mielul și la opera sa de răscumpărare: cei 144000 de răscumparați stau împreună cu Mielul (Apoc. 14); fiii Femeii au mărturia lui Isus (Apoc. 12); cei Doi Martori au soarta Domnului lor (Apoc. 11), iar cântarea de eliberare este cea a Mielului în Apoc. 15.

Cele două componente, vetero- și neotestamentară, sunt fuzionate pentru a crea imaginea unică a poporului lui Dumnezeu. Această imagine a comunității se descoperă în cei Doi Martori, noii Ilie și Moise, dar în același timp configurați cu Cristos; în

Femeia premesianică și mesianică totodată; în cei 144000 de membri ai triburilor lui Israel, dar și în cei ce-l urmează pe Miel (Apoc. 7 și 14). Poporul unic al lui Dumnezeu este în continuitate cu Israel al trecutului, însă primește noutatea sa de la Cristos Mesia.

Alt aspect demn de remarcat este intenția autorului de a prezenta *un popor unic al Domnului*. În paragrafele anterioare s-a observat cum Ioan din Patmos concepe poporul lui Dumnezeu ca fiind format din două elemente: aspectele din Vechiul Testament și cele din Noul Testament. Aceste elemente sunt inseparabile, deoarece sunt prezentate de autor totdeauna unite și în continuitate.

Aspectele veterotestamentare combinate cu cele neotestamentare sunt un indiciu că pentru Ioan din Patmos nu există separație sau distincție între poporul din Vechiul Testament și cel din Noul Testament. Astfel, o primă deducție poate fi continuitatea dintre istoria lui Israel și cea a Bisericii. Intervențiile mântuitoare ale lui Dumnezeu au fost în favoarea lui Israel în trecut, dar acum sunt îndreptate către toate neamurile și se pot vedea în Cristos mort și înviat. Așadar, se pleacă de la Israel, se trece prin Isus și se ajunge la Biserică, în cadrul căreia creștinii trebuie să ofere mărturia fidelă, asemenea lui Cristos. Astfel, triburile lui Israel au devenit acum triburile lui Mesia, capul tuturor, Leul lui Iuda și mlădița lui David. În prim-plan trebuie să fie de acum poporul transformat de Cristos și fundamentat pe temelia apostolilor.

În ciuda continuității dintre poporul vechii și cel al noii alianțe, rămân funcțiile diferite. Poporul lui Dumnezeu are rădăcinile în istoria lui Israel, iar autorul acordă prioritate acestuia, amintind mereu pe primul loc elementul de inspirație ebraică. În realitate, triburile lui Israel păstrează valoarea de porți prin care trebuie să treacă toți cei ce vor să intre în Ierusalimul escatologic. De cealaltă parte, apare noutatea lui Cristos, Cel ce îi constituie pe apostoli drept temelie a cetății sfinte, poporul lui Dumnezeu.

Punctul esențial asupra căruia se insistă în descrierea poporului lui Dumnezeu este unitatea și unicitatea sa. Într-adevăr, se observă cum cei Doi Martori sunt întotdeauna inseparabili (Apoc. 11), coroana cu cele 12 stele e o singură și unitară realitate (Apoc. 12), cântul lui Moise și al Mielului este un cânt unic (Apoc. 15), iar cei 144000 de aleși sunt un singur grup, fie membrii celor 12 triburi (Apoc. 7), fie cei ce îl urmează pe Miel (Apoc. 14). În parcursul său istoric, poporul lui Dumnezeu este prezentat ca un grup unitar și unic.

În concluzie, ideea unui popor unic și indivizibil se poate deduce pe baza următoarelor constatări: a) non-distincția dintre Vechiul Testament și Noul Testament, adică dintre Israel și Biserică, autorul nepomenind niciodată de o alianță veche sau de vechiul Israel; b) unirea triburilor israelite cu apostolii, numele ambelor grupuri fiind prezente pe zidul Ierusalimului celui nou; c) limbajul pentru a desemna poporul evreu (Israel, adevărații iudei) e întrebuințat pentru a vorbi în prezent despre creștini.

Poporul vechii alianțe, Israel, rămâne în economia mântuirii cu funcția și rolul său salvific. Împreună cu Israel, poporul celor 12 triburi, apare și poporul noii alianțe, Biserica mesianică. Așadar, nu sunt două grupuri, ci unul singur, comunitatea din trecut având acum caracteristicile mesianice.

4.1. Unicitatea poporului lui Dumnezeu între istorie și escatologie

Imaginea poporului lui Dumnezeu prezentată în Apoc. 7:4-8 și 14:1-5; 11:3-13; 12:1-17; 15:2-4 este în armonie cu cea prezentă în Apoc. 21. Legătura dintre aceste două categorii de texte se stabilește pe linia continuității între istorie și escatologie. Dacă în Apoc. 21 era descris poporul alianței israelite și al alianței în Cristos în faza împlinirii sale escatologice, în schimb în Apoc. 7:4-8; 11; 12 este vorba despre același popor al lui Dumnezeu, dar privit în drumul său istoric. Este un popor care, pe de o parte, are nevoie de protecția lui Dumnezeu (cf. sigiliul în Apoc. 7:3-8; numele lui Dumnezeu pe frunte în Apoc. 14; salvarea în pustiu în Apoc. 12), iar pe de altă parte este unit cu Cristos Mielul, unire ce garantează victoria împotriva răului. Poporul lui Dumnezeu deja introdus în escatologie este sigur de victorie și va ajunge la împlinirea definitivă, în măsura unirii cu Cristos, cel ce a învins în luptă. Drept dovadă, cei Doi Martori sunt de neatins și deja victorioși, iar Femeia, în ciuda fragilității ei, nu este înfrântă de Dragon.

Unicitatea poporului lui Dumnezeu este vizibilă în escatologie. O probă în sprijinul acestei afirmații este zidul noului Ierusalim, care include într-o unică și singură realitate porțile celor 12 triburi israelite și temelile celor 12 apostoli (vezi Apoc. 21:12-14). Simbol de unitate este însuși Ierusalimul escatologic, cetate sfântă compactă, ce unește națiunile în jurul lui Dumnezeu și al Mielului, aflați în centrul cetății drept Templu, tron și lumină. În această cetate există o singură piață, un singur râu de apă vie și un unic pom al vieții la care au acces națiunile. În acest mod, Ierusalimul cel nou este o cetate de sinteză și unitate, având în Dumnezeu și Miel, ce stau pe același tron, unicul Templu și unicul izvor de lumină.

Trebuie subliniat mai apoi că aceleași caracteristici ale unității și unicității atribuite poporului Noului Ierusalim se regăsesc în imaginile cu care e descris poporul istoric. Unitatea dintre triburi și apostoli în același zid al cetății sfinte este prefigurată de unitatea celor Doi Martori prezentați mereu împreună în Apoc. 11, de unitatea coroanei cu 12 stele a Femeii în Apoc. 12. Însă accentul este pus pe poporul unic al lui Dumnezeu, fie escatologic, fie istoric. Unicul popor al lui Dumnezeu reprezentat de cele 12 triburi și de cei 12 apostoli în Noul Ierusalim este anticipat în imaginea poporului care umblă pe căile istoriei. Ioan din Patmos are aici în minte un singur Israel al lui Dumnezeu, un popor cu care Dumnezeu a început o alianță în trecut, iar în prezent trebuie să îl urmeze pe Cristos Mielul și să ajungă la împlinire.

Procedeu folosit de autor pentru a descrie poporul noului Ierusalim și Israelul lui Dumnezeu în istorie este același, combinând elemente vetero- și neotestamentare. În planul unic de mântuire al lui Dumnezeu, în acea istorie a mântuirii unitară și unică, poporul unic al lui Dumnezeu merge către împlinirea escatologică atunci când Ierusalimul va coborî din cer pentru a primi între zidurile sale umanitatea întregă.

Un alt aspect este constituit de intenția autorului de a prezenta raporturile Bisericii cu Dumnezeu Stăpânul istoriei și cu Isus Cristos Mielul ce răscumpără omenirea prin sângele său prețios. Cele două relații sunt emblematice pentru a recunoaște apartenența comunității. În același timp, prin legătura cu Dumnezeu, poporul are certitudinea protecției divine în fața oricărei adversități. Iar datorită relației cu Mielul,

poporul este sigur de victoria împotriva forțelor ostile și are garanția recompensei escatologice.

În fine, ultima considerație se referă la intenția parenetică a autorului. Pe de o parte, el are dorința de a avertiza creștinii în fața persecuției și a idolatriei, pericole ce pândeau constant. Persecuțiile în act sau cele viitoare sunt un îndemn la rezistență și fidelitate. Față de idolatrie, autorul este înverșunat: nu se admite niciun compromis, iar invitația-poruncă este de a persevera neconținut în adorarea Dumnezeului celui unic.

Pe de altă parte, Ioan propune un model, dintr-o perspectivă pozitivă: creștinii trebuie să facă alegerea corectă și să fie de partea lui Cristos Mielul pentru a intra în noul Ierusalim. În acest sens, se poate constata cum autorul nu este lipsit de interes față de prezent și istorie. De fapt, cartea sa nu conține doar preziceri despre sfârșitul lumii, ci propune la final idealul cetății sfinte, unde e posibil să îl vezi pe Dumnezeu față către față.

5. Concluzii-Aplicații

La finalul acestei prezentări, se impune o primă concluzie, care are în vedere unitatea poporului celor mântuiți. În Apocalipsă, autorul nu face distincție între Israel și comunitatea celor ce îl urmează pe Cristos. Israelul mesianic este Biserica și nu este nicio aluzie la vechiul Israel, deoarece există viziunea unei economii și a unei istorii a mântuirii unitare. Se insistă asupra unui popor unic al lui Dumnezeu, Israelul spiritual, chiar dacă se păstrează distincția temporală dintre trecut și prezent. Această descriere a Bisericii drept Israelul lui Dumnezeu, ca și alte imagini veterotestamentare, reprezintă o invitație constantă la aprofundarea rădăcinilor ebraice ale creștinismului. E nevoie să se lase la o parte diferențele dintre Israel și Biserică și să se accentueze elementele de continuitate și unitate în cadrul aceleiași istorii și alianțe.

Pe lângă ideea unui popor unic, în ochii autorului Apocalipsei, există și conceptul unei Scripturi unitare. Ioan din Patmos nu face deosebire între Vechiul Testament și Noul Testament, ele sunt, în opinia sa, aceeași Scriptură sacră. Acest mod de abordare a Scripturii poate fi o învățătură pentru a nu repeta acele abuzuri din trecut, care au subevaluat importanța Vechiului Testament. Concepția unor Scripturi sacre unitare și memoria textelor sfinte fac din autorul Apocalipsei un model de abordare a Bibliei valabil pentru orice creștin.

O a doua concluzie se oprește asupra fundamentării cristologice. Biserica trebuie să se ancoreze mereu în Cristos, mai ales la nivel ontologic. Unirea cu Isus Cristos Mielul presupune imitarea sa, iar acțiunile să nu fie separate de modul de a acționa al lui Cristos.

A treia idee concluzivă invită la căutarea constantă a unității la toate nivelurile. Astfel, ideea unui popor unitar se aplică și în cazul dialogului ecumenic. Ioan din Patmos dorea o Biserică unică și indivizibilă. Se observă mai ales în Apoc. 2-3 intoleranța sa față de orice formă de schismă în interiorul comunității. O confirmă atacurile contra nicolaiților sau împotriva profetesei Izabela. Ierusalimul cel nou este în realitate o comunitate unitară, formată din popoare și națiuni în fața tronului lui Dumnezeu.

Unitatea și unicitatea nu trebuie să se manifeste doar la exterior, în relația cu Israel sau cu celelalte confesiuni, ci trebuie să existe în interiorul Bisericii înseși. De aceea este necesar să se combată fragmentarea și orice formă de diviziune. Discursul despre unicitatea poporului lui Dumnezeu ajută astfel la înțelegerea mai profundă a identității creștine.

Unitatea și unicitatea poporului lui Dumnezeu constituie o dimensiune care îmbrățișează toate sferile și raporturile din Biserică și rămâne un ideal de urmărit în permanență. Perfecțiunea va fi atinsă la împlinirea escatologică finală, atunci când Ierusalimul cel nou va coborî din cer.

Efortul pentru o Biserică unită și unică trebuie să fie constant în parcursul istoric, în așa fel încât comunitatea celor credincioși să reflecte în mod cât mai fidel, încă de pe pământ, Cetatea cerească, cu cele 12 porți-triburi împreună cu cele 12 temelii-apostoli, descrisă în Apoc. 21:12-14.

În fine, ultima concluzie privește radicalismul. Ideile exprimate de autor în cartea sa sunt puse sub semnul absenței oricărui compromis. Poporul lui Dumnezeu, ca, de altfel, fiecare creștin, trebuie să trăiască în spiritul radicalismului, o bătălie constantă pentru rezistență, coerență și fidelitate. Iar aceste coordonate, la rândul lor, sunt orientate către idealul suprem: unitatea și mântuirea.

Bibliografie

A. Izvoare și lucrări de referință

BDAG = Frederick William Danker (ed.), *Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Literature*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 2000.
 NT GREEK = Kurt Aland *et alii*, *The Greek New Testament*, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1993⁴.

B. Literatură secundară

Aune 1996: David E. Aune, *Following the Lamb: Discipleship in the Apocalypse*, în Richard N. Longenecker (ed.), *Patterns of Discipleship in the New Testament*, Eerdmans, Grand Rapids, 1996, 269-284.

Aune 1998: David E. Aune, *Revelation 6-16*, Thomas Nelson, Nashville, 1998.

Bauckham 1991: Richard Bauckham, *The List of the Tribes in Revelation 7 again*, în „Journal for the Study of the New Testament”, XLII (1991), 99-115.

Bauckham 1994: Richard Bauckham, *La teologia dell'Apocalisse*, trad. Paolo Bernardini, Enzo Perrera, Paideia, Brescia, 1994.

Beale 1999: Gregory K. Beale, *The Book of Revelation. A Commentary on the Greek Text*, Eerdmans, Grand Rapids, 1999.

Biguzzi 2005: Giancarlo Biguzzi, *Apocalisse*. Nuova versione, introduzione e commento, Paoline, Milano, 2005.

Brighton 1999: Louis A. Brighton, *Revelation*, Concordia, Saint Louis, 1999.

Caird 1999: George B. Caird, *The Revelation of Saint John*, Hendrickson, Peabody, 1999².

- Charles 1920: Robert H. Charles, *A Critical and Exegetical Commentary on the Revelation of St. John*, vol. I, T & T Clark, Edinburgh, 1920.
- Charles 1921: Robert H. Charles, *A Critical and Exegetical Commentary on the Revelation of St. John*, vol. II, T & T Clark, Edinburgh, 1921.
- Comblin 1963: Joseph Comblin, *Le rassemblement de l'Israël de Dieu*, în „Assemblées de Seigneur”, LXXXIX (1963), 15-33.
- Corsini 2002: Eugenio Corsini, *Apocalisse di Gesù Cristo secondo Giovanni*, Società Editrice Internazionale, Torino, 2002.
- Farrer 1964: Austin M. Farrer, *The Revelation of John the Divine*, Oxford University Press, Oxford, 1964.
- Geysler 1980: Albert Geysler, *Some Salient New Testament Passages on the Restoration of the Twelve Tribes of Israel*, în Jan Lambrecht (ed.), *L'Apocalypse johannique et l'apocalyptique dans le Nouveau Testament*, Duculot, Gembloux/Leuven, 1980, 307-310.
- Geysler 1982: Albert Geysler, *The Twelve Tribes in Revelation: Judean and Judeo-Christian Apocalypticism*, în „New Testament Studies”, XXVIII (1982), 388-399.
- Harrington 1993: Wilfrid J. Harrington, *Revelation*, The Liturgical Press, Collegeville, 1993.
- Hirschberg 1999: Peter Hirschberg, *Das eschatologische Israel*, Neukirchener, Neukirchen-Vluyn, 1999.
- Lohse 1974: Eduard Lohse, *L'Apocalisse di Giovanni*, Paideia, Brescia, 1974.
- Lupieri 2000: Edmondo Lupieri, *L'Apocalisse di Giovanni*, Arnaldo Mondadori, Milano, 2000.
- McKelvey 1969: Robert McKelvey, *The New Temple. The Church in the New Testament*, Oxford University Press, Oxford, 1969.
- Mounce 1997: Robert H. Mounce, *The Book of Revelation*, Eerdmans, Grand Rapids, 1997.
- Prigent 1985: Pierre Prigent, *L'Apocalisse di S. Giovanni*, traducere de Piero Brugnoli, Borla, Roma, 1985.
- Smith 1990: Christopher R. Smith, *The Portrayal of the Church as the New Israel in the Names and Order of the Tribes in Revelation 7,5-8*, în „Journal for the Study of the New Testament”, XXXIX (1990), 115-116.
- Swete 1907: Henry B. Swete, *The Apocalypse of St. John*, Macmillan, London, 1907².
- Ulfgard 1989: Håkan Ulfgard, *Feast and Future. Revelation 7,9-17 and the Feast of Tabernacle*, Almquist & Wiksell, Lund, 1989.
- Vanni 1982: Ugo Vanni, *Gerusalemme nell'Apocalisse*, în Maurice Borrmans (ed.), *Gerusalemme. Atti della XXVI Settimana Biblica in onore di Carlo Maria Martini*, Paideia, Brescia, 1982, 27-52.
- Winkle 1989: Ross E. Winkle, *Another Look at the List of Tribes in Rev. 7*, în „Andrews University Seminary Studies”, XXVII (1989), 53-67.
- Wojciechowski 1989: Michał Wojciechowski, *Church as Israel according to the Revelation of St. John*, în „Collectanea Theologica”, LXIV (1994), 33-40.
- Weicht 1976: Werner Weicht, *Die dem Lamme folgen. Eine Untersuchung der Auslegung von Offb 14,1-5 in den letzten 80 Jahren*, (Excerpta ex dissertatione, Pontificia Universitas Gregoriana), Bamberg, 1976.

Zimmermann 2003: Ruben Zimmermann, *Die Virginitatis-Metapher in Apk. 14,4-5 im Horizont von Befleckung, Loskauf und Erstlingsfrucht*, in „Novum Testamentum”, XLV (2003), 45-70.